Раифә ВӘЗИРОВА
баш мүәллим

КИТАБХАНАЛАРДА БИБЛИОГРАФИК ФӘАЛИЈЈӘТИН ИДАРӘ ОЛУНМАСЫНЫН БӘ'ЗИ МӘСӘЛӘЛӘРИ

Мүасир дөврдә библиографијашүнаслығын әсас вәзифәси библиографик фәалијјәтин ичтимаи сәмәрәсини вә кејфијјәтини артырмаг әсасында онун инкишафынын интенсив јолуну һәртәрәфли мүәјјәнләшдирмәкдән ибарәтдир. Бүтүн китабхана ишиндә, о чүмләдән библиографик просесләрин јеринә јетирилмәси саһәсиндә мүәјјән наилијјәтләрин әлдә едилмәси үчүн идарәедичи мүәссисә вә тәшкилатларын ролу вә әһәмијјәти бөјүкдүр. Индики шәраитдә һәр бир китабхананын хидмәт етдији охучу групларынын елми биликләрә олан бөјүк еһтијачы, республикамызын дахили вә харичи сијасәти илә, бејнәлхалг аләмлә марагланмасы китабханалара көстәрилән идарәетмә ишинин инкишафыны вә елми тәшкилини тәләб едир. Библиографик фәалијјәтин идарә олунмасы, проблемин нәзәри чәһәтдән өјрәнилмәси "систем" мәфһуму илә әлагәдардыр. Әкәр биз бүтүн системләрин мүрәккәб гурулуша малик олмасыны нәзәрә алсаг, онун тәркибинә дахил олан һиссәләри мүәјјән әламәтләрә көрә јарымсистемләрә ајырмаг олар. Бу нөгтеји-нәзәрдән китабханаја да мүхтәлиф јарымсистемләрдән ибарәт олан мүрәккәб вә динамик бир систем кими бахылыр. Һәр бир систем бир-бири илә гаршылыглы әлагәјә малик олан ики мүстәгил јарымсистемдән ибарәтдир. Онлардан бири идарә едән (субјект), икинчиси исә идарә олунандыр.[1]

Ајры-ајры китабханаларда библиографик фәалијјәти дүзкүн истигамәтләндирмәк идарәетмә системләринин әсас вәзифәсидир. Идарәетмә апаратына верилән башлыча тәләбләр бунлардыр: сәриштәлик /иши билмәк/,ишкүзарлыг /иш апармаг бача-

рығы/, елми вә инзибати чәһәтләри әлагәләндирмәк, системлилик, мүтәшәккиллик, идарәетмә кадрларын һазырланмасы вә тәкмилләшдирилмәси јоллары. Идарәетмә өзүнүн конкрет тәзаһүрүнү дөвләт идарәчилијиндә, игтисадијјатын, техники системләрин идарә едилмәсиндә тапыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә едилмәси бир сыра ардычыл әмәлијјатларын һәјата кечирилмәсини нәзәрдә тутур: Бу әмәлијјатлар гәрарларын һазырланмасы, гәбулу вә онларын һәјата кечирилмәси үзәриндә нәзарәтдән ибарәтдир. Идарәетмә әмәлијјатларынын бу топлусу идарәетмә просесини тәшкил едир. Һәр бир објектин сәчијјәви хүсусијјәтләриндән асылы олараг идарәетмә просесләри мүхтәлиф олур, бунунла бәрабәр һәмин просесләрин үмуми ганунаујғунлуглары да вардыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунмасы информасија илә гырылмаз шәкилдә әлагәдардыр. Мәһз онун васитәсилә идарәетмә илә идарә олунан арасында әлагә јарадылыр. Ајры-ајры јарымсистемләрин фәалијјәти һаггында идарәетмә органларына вахташыры, мүнтәзәм мә'лумат верилир. Идарәетмә системиндә идарәедичи орган кими китабхананын директору вә јарымсистемләрин рәһбәри иштирак едирләр. Онлар китабхана коллективини бүтүн системин вәзифәләринин јеринә јетирилмәси истигамәтинә јөнәлдирләр. Беләликлә, идарәетмә просеси - инсан фәалијјәтинин бир нөвү олуб, һәр-һансы бир коллективин үзвләри арасында мәгсәдјөнлүлүк вә разылығы тә'мин етмәк вачиблијиндән ирәли кәлир.

Идарәетмәнин өзүнәмәхсус принсипләри мөвчуддур. Онлардан бири мүасир дөвр үчүн даһа характерик олан демократикләшмә принсипидир. Бу принсип һәр бир китабхананын даһа демократик әсасларла инкишафыны; бүтүн әмәкдашларын јарадычылығынын инкишафыны нәзәрдә тутур.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунмасында елмилик принсипи бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Бу принсип идарәетмәнин ән јени нәзәри наилијјәтләриндән вә елми-техники васитәләрдән истифадә етмәклә һәјата кечирилир. Һәр бир принсипи һәјата кечирмәк үчүн објектләрә фәрди јанашараг онун спесифик хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг идарә етмәк лазымдыр. Идарәетмә принсипләри онун методлары илә сых әлагәдардыр. Әкәр идарәетмәнин принсипләри даимидирсә вә о, мәчбури характер дашыјырса, онун методлары објектдән, шәраитин дәјишилмәсиндән вә идарәетмәнин мәгсәдиндән асылы

олараг дәјишилә биләр.

Идарәетмәнин нәзәри мәсәләләриндә 3 груп метод верилир: тәшкилати, игтисади вә сосиал-психоложи методлар.

Тә'сир гүввәсини нәзәрә алараг тәшкилати методун үч нөвү мүәјјәнләшдирилмишдир: тәшкилати стабилләшдирмә; идарәетмә бачарығы вә дахили низам гајдалары. Бу методлар ичәрисиндә тәшкилати стабилләшдирмә хүсуси јер тутур вә онун һәјата кечирилмәсиндә әсас мәсәлә мүәјјән вахт әрзиндә јеринә јетирилмәси лазым олан әсаснамәләрин гәбулудур.

Мә'лум олдуғу кими китабханаларда библиографик ишин тәшкили вә мүхтәлиф аспектләрини низама салан рәсми сәнәдин - "Әсаснамә"-нин ролу бөјүкдүр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, бу күн мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын халг тәсәррүфаты, мәдәни вә тарихи инкишаф хүсусијјәтләрини, јерләрдә нәшр олунан әдәбијјатын һәчми вә мөвзу кенишлијини, китабханаларын типләрини, еләчә дә милли хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг, библиографик фәалијјәт һаггында "Әсаснамә" јарадылмасы вахты чатмышдыр.

Тәшкилати методун икинчи нөвү, јә'ни идарәетмә бачарығы системин чари ишләринин һәјата кечирилмәсиндә тәтбиг олунур. Буна мисал олараг әмр, көстәриш, сәрәнчамларын гәбулу вә системә чатдырылмасыны гејд етмәк олар. Тәшкилати методун үчүнчү нөвү һәр бир системин дахили низам гајдаларынын һәјата кечирилмәсини нәзәрә алыр.

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунмасынын икинчи методу игтисади методлардыр. Бу методларын көмәји илә һәм ајры-ајры ишчиләрин, һәм дә бүтүн коллективин ишләрини стимуллашдырмаг олар. Бу метод китабханаларын өдәнишли библиографик хидмәт саһәсинә тәтбиг олунур. Мә'лум олдуғу кими, сон илләрә гәдәр китабхана-библиографија хидмәтләринин чоху өдәнишсиз олмушдур. Һал-һазырда игтисади методларын тәтбиги китабханаларда бә'зи хидмәтләрин өдәнишли олмасына кәтириб чыхарыр вә бир чох библиографлар бу хидмәт формасынын тәрәфдарларыдырлар.

Бу күн базар игтисадијјатына кечидлә әлагәдар олараг республикамызда бир чох китабханалар тәдричән өдәнишли хидмәт формасына кечирләр. Республика Елми Кәнд Тәсәррүфаты Китабханасы рајон китабханаларына библиографик информасија хидмәтини өдәнишли һәјата кечирир. Азәрбајчан Елмләр Академијасы Мәркәзи Елми Китабханасынын мә'лумат библиографија шө'бәси 1992-чи илдән башлајараг мүтәхәссисләрә ав-

тореферат вә диссертасијалара УОТ әсасында индексләрин верилмәсини өдәнишли хидмәт кими һәјата кечирир. Бу хидмәт тәкчә ЕА-нын елми-тәдгигат институтлары үчүн дејил, һәм дә башга идарә вә мүәссисәләр үчүн дә јеринә јетирилир. Өдәнишли хидмәтдән кәлән кәлир шө'бәнин еһтијачларынын өдәнилмәсинә сәрф олунур.[2]

Китабханада библиографик фәалијјәтин идарә олунмасынын үчүнчү методу сосиал-психоложи методдур. Бу метод иш шәраитинин јахшылашдырылмасыны, коллективин јарадычылыг фәалијјәтини, мәдәни вә ихтисас сәвијјәсинин артырылмасыны нәзәрдә тутур. Мәһз буна көрәдир ки, республикамызда кениш тәкмилләшдирмә институтлары вә курслар фәалијјәт көстәрир. Китабхана ишчиләринин ихтисасартырма системиндә тәдрис иши фәргли шәкилдә һәјата кечирилир. Әкәр әввәлләр мүхтәлиф груплар јарадылмасы үчүн китабхана ишчиләринин тәһсил сәвијјәси нәзәрә алынырдыса, инди һәр шејдән әввәл китабханачынын иш хүсусијјәти әсас көтүрүлүр.[3]

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунмасынын функсијалары ашағыдакылардыр. Планлашдырма, библиографик ишин тәшкили, нәзарәт, учот вә тәнзимләшдирмә. Адлары чәкилән бүтүн бу функсијалар бир-бири илә гаршылыглы әлагәјә маликдирләр. Белә ки, планлашдырма, нәзарәт, учот вә низамасалма иши тәшкил етмәји тәләб едир. Еләчә дә тәшкилати просеси плансыз гајдаја салмаг мүмкүн дејил. Бүтүн бу мәсәләләр библиографик фәалијјәтин идарә олунмасында МКС-дә вә ја республика китабханаларында ејни ола билмәз. Китабхананын тәшкилати гурулушундан асылы олараг библиографик фәалијјәтин идарә олунмасы да она ујғунлашдырылмалыдыр.

Идарәетмәнин мүәјјәнедичи функсијаларындан бири планлашдырмадыр. Лакин бу күн планлашдырмаја мүасир нөгтејинәзәрдән јанашылмалыдыр. Белә ки, мүасир шәраитдә китабханаларын ишинин планлашдырылмасы заманы республикамызын там милли мүстәгиллијә наил олмасы идејасы әсас көтүрүлмәли вә бүтүн план көстәричиләри бу идејанын һәјата кечирилмәси истигамәтиндә тәртиб едилмәлидир.[4]

Библиографик фәалијјәтин идарә олунмасында тәшкилати функсија мөвчуд тәшкилатларын мәгсәдләринә чатмасы үчүн онларын наилијјәтләрини тә'мин едән бир просес кими чыхыш едир. Бу просес заманы бөјүк идарәетмә системләриндә субјект вә објектләрин јенисини јаратмаг вә ја јенидән тәшкилинин вачиблији мејдана чыха биләр. Буна мисал олараг идарәетмәнин һәм субјект, һәм дә објектләринин јенидән тәшкилини тәләб едән дөвләт күтләви китабханаларынын мәркәзләшдирилмәсини көстәрмәк олар.

Идарәетмәнин нәзарәт функсијасы планда нәзәрдә тутулмуш мәсәләләрә ујғун фәалијјәт нәтичәсинин гијмәтләндирилмәси ишини һәјата кечирир. Нәзарәт функсијасы учот функсијасы илә сых әлагәдардыр. Учотсуз истеһсалат просесләринә нәзарәт етмәк, онлары план көстәричиләринә ујғун гијмәтләндирмәк мүмкүн дејил. Әкәр нәзарәт функсијасынын мәзмуну истеһсалат фәалијјәтинин нормал ишләмәсинә мане олан сәбәбләрин мејдана чыхарылмасыдырса, онларын арадан галдырылмасы идарәетмәнин тәнзимләнмәси функсијасына дахилдир.

Идарәетмә објектләринә тә'сир едән васитәләрдән бири әмәјин елми тәшкилидир. Әмәјин елми тәшкилинин мүһүм истигамәтләриндән бири аз вахт вә васаит сәрф етмәклә јүксәк нәтичәләр әлдә етмәкдир. Мә'лум олдуғу кими китабханаларда објектив сәбәбләрә көрә вахт иткиси мөвчуддур. Бунун арадан галдырылмасы үчүн исә әмәкдашларын библиографик иш нөвләри үзрә ихтисаслашмаларына диггәт јетирилмәлидир. Китабхана ишчиләринин вәзифәләри ишин һәчминә, штата көрә бөлүшдүрүлүр. Бөлүшдүрмә заманы ишчиләрин тәһсили, пешә һазырлығы, тәчрүбәси нәзәрә алынмалыдыр.[5]

Китабханаларда библиографик фәалијјәтин идарә олунмасы формаларындан бири методики рәһбәрликдир. Республикамызда китабханаларын ишинә методики көмәклик көстәрмәк, онларын фәалијјәтини дүзкүн истигамәтләндирмәк методики мәркәз һесаб олунан һәр бир китабхананын әсас вәзифәләриндәндир. Китабханаларын библиографик фәалијјәтинин идарә олунмасы системинин тәкмилләшдирилмәси саһәсиндә М.Ф.Ахундов адына АзәрбајчанРеспублика Дөвләт Китабханасынын идарәедичи орган кими өһдәсинә мүһүм вәзифәләр дүшүр. Бу китабхана республика мигјасында, елми-методики мәркәз функсијасыны јеринә јетирән бир мүәссисә кими, төвсијә библиографијасы, үмуми вә мәһәлли библиографија, дијаршүнаслыг библиографијасы, сораг-библиографија саһәсиндә әлагәләндирмә идарәетмә функсијаларыны јеринә јетирир. Бу мәгсәдлә дә китабхана өз фәалијјәтиндә методики ишин бүтүн истигамәтләриндә истифадә едир. Ихтисасартырма курсларынын тәшкили, методики вәсаитләрин нәшри, мүнтәзәм олараг рајонларда семинар-мүшавирәләрин кечирилмәси, библиографлар үчүн фәрди вә груп һа-

лында мәсләһәтләр верилмәси китабхананын бу саһәдәки фәалиjjәтинин әсасыны тәшкил едир вә библиографик фәалиjjәтин тәшкилиндә чох бөјүк әһәмиjjәтә маликдир.

Һал-һазырда китабханаларымыз базар игтисадиjjатына кечид дөврүнү јашајыр. Китабханаларымызын бу кечид дөврүндән нечә чыхмалары субјектләрин идарәетмәнин принсип вә методларына јени нөгтеји-нәзәрдән јанашмаларындан чох асылыдыр.

ӘДӘБИJJАТ

1. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика. -М., 1990. - С. 215.
2. Отчет работы отдела справочной библиографии ЦНБ АН Азербайджана за 1992 год. -С.4.
3. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабханачылыг тәһсилинин инкишафы. - Б., 1987. - С. 81.
4. Исмајылов Х.И. Китабхана ишинин идарә едилмәсинин методики вә тәшкилати мәсәләләри. - Б., 1995. - С.86.
5. Һүсејнов Һ.Т. Китабханаларда әмәјин елми тәшкили. Елми әсәрләр. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы. - 1990. - Бур. 5. - С. 102.